

نوع مقاله: ترویجی

آموزش و پرورش ابتدایی و ارزش‌ها در رویکردی کیفی - تطبیقی با سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران

mabedimovahhed@gmail.com

fazlollahigh@yahoo.com

dr.sharifirad@gmail.com

محمد عابدی موحد / دانشجوی دکتری مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

سیف‌اله فضل‌الهی قمشی / دانشیار گروه مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

غلامرضا شریفی‌راد / استاد گروه مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۰۶

دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۲۵

چکیده

هدف پژوهش تعیین ارزش‌های مطرح در دوره ابتدایی ایران است و روش آن از نظر اهداف، کاربردی؛ به لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، کیفی است. از طریق بررسی منابع مکتوب و انجام مصاحبه با افراد صاحب‌نظر، ابعاد، شاخص‌ها و نشان‌گرهای مرتبط با ارزش‌های دوره آموزش و پرورش ابتدایی تعیین شد. جامعه آماری این پژوهش شامل: الف) محتوای آخرین نسخه ویرایش‌شده سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران؛ ب) معلمان آشنا با سند برنامه درسی ملی، بودند. نمونه آماری به ترتیب ۷ و ۹ نفر بودند که به شیوه غیرتصادفی، در حد اشباع نظری انتخاب شدند. ابتدا ۴۰ ارزش از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش توسط شرکت‌کنندگان در پژوهش احصاء، سپس شرکت‌کنندگان در پژوهش، ارتباط میان ابعاد و مؤلفه‌های مربوط به ارزش‌های دوره آموزش ابتدایی را استخراج و نشان دادند که ارزش‌ها دارای دو بعد فردی و اجتماعی هستند. براساس یافته‌های کیفی فوق، پرسش‌نامه پژوهشی و عملی برای سنجش ارزش‌ها در مدارس ابتدایی به‌دست آمده است.

کلیدواژه‌ها: تحقق ارزش‌ها، مدارس ابتدایی، ارزش‌های فردی و اجتماعی، سند ملی برنامه درسی.

مقدمه

تبدیل آنها به هدف‌های رفتاری کسب کرده باشند (سونسون، ۲۰۱۵). بعضی از محققان معتقدند که توجه به آموزش‌های اخلاقی در دوران ابتدایی در گسترش ارزش‌ها بخصوص در ایجاد دوستی و تفاهم بین دانش‌آموزان، غنی کردن محیط مدرسه و کاهش مسائل انضباطی می‌تواند مؤثر واقع شود (برنت، ۲۰۱۰).

پژوهش‌گرانی در داخل و خارج از کشور به تحقیقات مشابه پرداخته‌اند، که نتایج پژوهش‌های آنان زمینه‌ساز ورود به بحث پژوهش حاضر بوده است. نبوی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان عمل به هنجارهای اسلامی توسط دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه از دیدگاه معلمان و ارائه راهکارهای عملی»، نشان داد که از نظر معلمان، مدیران و معاونان مدارس، دانش‌آموزان پسر مدارس متوسطه دوم، در حد بالاتر از متوسط به هنجارهای اسلامی در ابعاد پوشش و وضع ظاهری، رعایت شعائر دینی، رعایت ادب و احترام به مدیر، معلمان و سایر کارکنان مدرسه، رعایت حسن اخلاق و رفتار با سایر دانش‌آموزان، رعایت بهداشت و پاکیزه نگهداشتن فضای مدرسه و عدم قصور و سهل‌انگاری نسبت به وظایف خود عمل می‌کنند.

درون پرور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان «ارتباط اولویت ارزش‌های اخلاقی و جنسیت در دانشجویان دانشگاه اصفهان» نشان داد بین دو جنس در ارزش‌های اقتصادی و مذهبی تفاوت معناداری وجود دارد؛ به گونه‌ای که دانشجویان پسر در ارزش‌های اقتصادی، و دانشجویان دختر در ارزش‌های مذهبی به صورت معنی‌داری بالاتر قرار گرفتند. همچنین دو گروه در رتبه‌بندی ارزش‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی داشتند. اولویت اول و دوم در هر دو گروه، ارزش‌های اجتماعی و نظری بود. ارزش‌های سیاسی نیز برای هر دو گروه در اولویت چهارم قرار داشت. ارزش‌های اقتصادی در دانشجویان دختر و ارزش‌های مذهبی در دانشجویان پسر در مرتبه آخر قرار گرفتند.

خلیلی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه ارزش‌های شخصی، بنیان‌های اخلاقی و نگرش‌های دینی و مقایسه آن در دختران و پسران»، به این نتیجه رسیدند که بین ارزش‌های شخصی دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد. دختران در مقایسه با پسران برای ارزش‌های جمع‌گرایانه، محافظه‌کارانه، تعالی و سنت‌گرایی (احترام به سنن، دینداری و پذیرش) اهمیت بیشتری قائل هستند.

نگاهی گذرا به تحولات چند دهه اخیر در سطح جهانی نشان می‌دهد که تغییرات بسیار عمیق در باورها، ارزش‌ها و سبک زندگی مردم به وقوع پیوسته و در حال گسترش است. این تغییرات که ناشی از تحولات سیاسی و اقتصادی جهان در عصر حاضر است؛ بی‌شک تأثیرات شگرفی بر ابعاد گوناگون زندگی اجتماعی و فرهنگی به جای می‌گذارد. تحقیقات علمی مؤید آن است که تحولی نظام‌دار در ارزش‌ها و باورهای مردم جهان ایجاد شده و بازتاب تغییرات اقتصادی و فناوری‌های صنعتی و نقش رسانه‌های مسلط جهانی در گسترش ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی غربی آشکار است (اینگلهارت و بیکر، ۲۰۰۰). در اینکه آیا ارزش‌ها قابل آموزش دادن هستند یا نه؛ باید گفت که از دیدگاه اسلام، با توجه به فلسفه بعثت پیامبران و نزول کتاب آسمانی به‌عنوان راهنمایان بشریت، ارزش‌ها را هم می‌توان، و هم باید آموزش داد (علوی و حاج‌غلامرضایی، ۱۳۹۱). نظام آموزش و پرورش از طریق روش‌هایی که در فرایند تدریس به کار می‌گیرد، ارزش‌ها و برداشت‌های خاصی را در ذهن دانش‌آموزان جای می‌دهد و در روند تبیین ارزش‌ها، همسالان از طریق کنش متقابل، نقش مهمی ایفا می‌کنند؛ به گونه‌ای که نظام‌های آموزشی در دنیا تلاش می‌کنند از توانایی‌های منابع انسانی خود سود ببرند؛ اما آنچه که در این میان اهمیت دارد، توجه به زمان آغاز آموزش‌هایی است که می‌تواند تأثیر بهتری بر روی دانش‌آموزان داشته و به نوعی آموزش‌های ارائه‌شده در آنان نهادینه شود و به‌عنوان ارزش‌های مهم مورد توجه واقع شوند؛ که آغاز این‌گونه آموزش‌ها در مدارس دوره ابتدایی توسط محققان پیشنهاد شده است (فقیه‌ی و همکاران، ۱۳۹۶؛ وانکورو، ۲۰۱۸؛ آلبو، ۲۰۱۲؛ سونسون، ۲۰۱۵؛ میدان و کایماکان، ۲۰۱۲). چنانچه وظیفه مدرسه را تربیت نسل نواخته‌بدانیم و همچنین اگر جامعیت اصطلاح تربیت را بپذیریم که فراتر از توجه به توسعه علمی شخصیت کودکان است؛ کارکرد نهاد مدرسه فراتر از توزیع دانش خواهد بود (آزادمنش و حسینی، ۱۳۹۳). بنابراین می‌توان بیان داشت که مدارس در دوره آموزش ابتدایی به‌عنوان پایه و اساس نظام تعلیم و تربیت، مهم‌ترین و تأثیرگذارترین وظیفه را بر دوش دارند.

تحقق ارزش‌ها در مدرسه در صورتی میسر است که معلمان و کارکنان مدرسه به این ارزش‌ها معتقد بوده، مهارت‌های لازم را برای

نشان‌گرهای ارزش‌ها و ساخت پرسش‌نامه‌ای برای سنجش ارزش‌ها در مدارس ابتدایی پرداخته است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌های موردنیاز پژوهش، از نوع کیفی است. در این پژوهش از طریق بررسی منابع مکتوب و انجام مصاحبه با افراد صاحب نظر، ابعاد، شاخص‌ها و نشان‌گرهای مرتبط با اهداف ارزشی برنامه درسی دوره آموزش ابتدایی تعیین شد. جامعه آماری این پژوهش به ترتیب شامل: الف) محتوای آخرین نسخه ویرایش شده سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران؛ ب) معلمان آشنا با سند برنامه درسی ملی بودند.

الف) به منظور انتخاب مستندات چابی مرتبط به موضوع پژوهش، براساس مشورت با اساتید و متخصصان عمل شد. به این صورت که بر پایه نظر آنان به دو منبع اصلی یعنی مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران مصوب جلسات آذرماه ۱۳۸۹ تا شهریور ماه ۱۳۹۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی و سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران مصوب جلسات ۸۵۷ الی ۸۷۲ شورای عالی آموزش و پرورش تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۹ الی ۱۳۹۱/۶/۲۸ ابلاغ شده در اسفند ماه ۱۳۹۱ مراجعه شد و تمام متن آنها که به مبانی ارزش‌شناختی پرداخته بودند، برای نمونه مورد مطالعه انتخاب شد. به این ترتیب صفحات شماره ۵۷ تا ۶۲ از سند برنامه درسی ملی و صفحات شماره ۸۷ الی ۱۰۶ از سند مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، برای دستیابی و مطالعه ارزش‌های موردنظر انتخاب شد.

ب) به منظور انتخاب افراد آشنا به برنامه درسی ملی، به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند که دارای شرایط: ۱. سابقه کار در مدارس ابتدایی بالای ۱۵ سال؛ ۲. دارای مدرک دانشگاهی فوق لیسانس و بالاتر؛ ۳. مشغول به کار بودن در مدرسه ابتدایی؛ ۴. گذراندن دوره‌های ضمن خدمت و آشنا با برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش، باشند؛ عمل شد. در این مرحله از پژوهش دو بار نمونه‌گیری صورت پذیرفته است؛ برای اجرای مرحله اول که اجرای تکلیف یک سؤالی و احصاء ارزش‌ها از صفحات مشخص شده منابع انتخاب شده بود، تعداد ۷ نفر انتخاب

رضایی و ملکی (۱۳۹۱) در پژوهش خود با عنوان «بررسی تأثیر شیوه آموزش ارزش‌های دینی بر درونی‌سازی ارزش عفاف، مبتنی بر دیدگاه تربیت‌منش و شخصیت توماس لیکن»، نشان دادند که میان برنامه درسی آموزش ارزش‌های دینی مبتنی بر دیدگاه تربیت‌منش و شخصیت و درونی‌سازی ارزش عفاف در دانش‌آموزان، تفاوت معناداری وجود دارد که همین موجب تغییر نگرش دانش‌آموزان نسبت به این ارزش در ابعاد گوناگون شده است. بلاک و همکاران (۲۰۱۸) به این نتیجه رسیدند که بین ارزش‌های نوجوانان دختر و پسر تفاوت وجود دارد. پسران در مقایسه با دختران برای ارزش‌های اجتماعی اهمیت کمتر و برای ارزش‌های فردی اهمیت بیشتری قائل هستند.

شویاب و اودانل (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «اهداف و ارزش‌ها در آموزش ابتدایی انگلستان و دیگر کشورها» بیان داشتند که برنامه درسی تربیت اخلاقی در انگلستان بر ارزش‌هایی مانند صداقت، احترام، مسئولیت شخصی، پشتکار، شجاعت، خانواده‌مداری، شفقت، صبر و وطن‌دوستی به‌عنوان ارزش‌های اساسی تأکید دارد. در آلمان ارزش‌هایی مانند صلح، دوستی، احترام، عشق، مسئولیت‌پذیری، صداقت، انسانیت، شکیبایی، اتحاد، آزادی و قدرشناسی به‌عنوان ارزش‌های اساسی اخلاقی ذکر شده‌اند که باید در برنامه‌های درسی تصریح شوند.

از آنجاکه ارزش‌ها دربرگیرنده ترجیح‌های اعتقادی و شناختی و عاطفی و رفتاری و حاکی از باورها و نگرش‌های ریشه‌دار و اساسی فرد و محرک سبک زندگی و هدف‌های نهایی و موقعیتی اوست؛ و نیز از آن جهت که ارزش‌ها ریشه در طبیعت انسان و در تأثیرات خانواده و فرهنگ و آموزش و مناسبات گوناگون اجتماعی و رسانه‌ای و عملکرد نهادهای ملی و جهانی دارد؛ ضروری است که ابعاد و مؤلفه‌های ارزش‌ها به‌صورت دقیق شناسایی شوند که دربرگیرنده همه این جوانب گوناگون باشند. مجموعه مطالعات و مشاوره‌های تخصصی و دریافت‌های ما از مفاهیم روان‌شناختی و جامعه‌شناختی و فلسفی و دینی در موضوع مورد بحث این نتیجه را به‌بار آورده است که نظام ارزشی ارزش‌های مرتبط به برنامه درسی ملی دارای دو بعد فردی و اجتماعی است. بنابر خلأ تحقیقاتی موجود در زمینه تحقق ارزش‌ها در مدارس ابتدایی و همچنین به‌منظور زمینه‌سازی برای انجام پژوهش‌های ارزشی در آینده، محقق با دیدی توصیفی، تحلیلی و استنباطی به شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و

۰/۹۷	ص ۶۱، بند ۱/۴/۵۶ و ص ۸	عدالت‌خواه
۰/۹۵	ص ۸	دانش‌پژوه
۱	ص ۸	علاقه‌مند به علم
۰/۹۰	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۴	صبور
۰/۹۰	ص ۸	صلح‌جو
۰/۹۵	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۸	مشورت‌خواه
۱	ص ۸ و ص ۶۰، بند ۱/۴/۳۲	قانون‌مدار
۱	ص ۸	نظم‌پذیر
۱	ص ۸	مسئولیت‌پذیر
۰/۹۳	ص ۶۰، بند ۱/۴/۳۴	مشارکت‌پذیر
۱	ص ۸ و ص ۵۹، بند ۱/۴/۱۹	دارای حیا و شرم
۱	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۷	تکریم‌کننده والدین
۱	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۷ و ۱/۴/۳۰	خانواده دوست
۰/۹۳	ص ۸	امیدوار
۱	ص ۸	خودباور
۰/۸۹	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۲	برخوردار از عزت نفس
۰/۹۱	ص ۸	شاد
۰/۹۰	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۴	خویشتردار
۰/۸۹	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۳	خودشناس
۰/۹۵	ص ۸	دارای اعتماد به نفس

سؤال دوم پژوهش: ابعاد، مؤلفه‌ها و نشان‌گرهای مربوط به سنجش ارزش‌های نظام آموزشی و پرورشی در دوره آموزش ابتدایی بر پایه برنامه درسی ملی کدامند؟

به‌منظور پاسخ‌دهی به سؤال دوم پژوهش، ابتدا به مطالب ارائه‌شده در صفحات ۸۴ و ۸۵ از کتاب *مبانی نظری تحول بنیادی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران* مراجعه شد؛ و به‌منظور اطمینان از اعتبار نتایج پژوهش در این مرحله، چهار ملاک ارائه‌شده توسط گویا و لینکلن (۱۹۸۲) یعنی باورپذیری، اطمینان‌پذیری، تاییدپذیری و انتقال‌پذیری مورد ارزیابی قرار گرفت.

خلاصه نتایج فرایند مذکور در جدول (۲) ارائه شده است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود، ارزش‌های مرتبط به برنامه درسی ملی دارای دو بعد فردی (شامل: ارزش‌های ایمان به خدا، اعتقاد به معاد، ایمان به پیامبر اکرم ص، موحد بودن، مؤمن بودن، عمل به دستورات قرآن کریم، اعتقاد به احکام الهی، ولایت‌مداری، شکوفایی فطرت الهی، انجام واجبات دینی، منتظر ظهور بودن، دوستی اهل‌بیت ع، حقیقت‌جویی، شکرگزار بودن، علاقه‌مندی به علم، صبوری، صلح‌جویی، امیدواری، خودباوری، عزت‌نفس، خودشناسی و اعتماد به نفس داشتن) و اجتماعی

شدند و ملاک کافی بودن حجم نمونه، اشباع نظری بود؛ و در مرحله دوم که از افراد آشنا با سند برنامه درسی ملی خواسته شده بود که با توجه به تجربه زیسته خود در مدارس برای هر ارزش انتخاب شده (شامل ۴۰ ارزش)، سه ویژگی را در نظر گرفته و در جلوی هر ارزش بنویسند. در این مرحله نیز به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند از ۹ فرد آشنا با سند برای مشارکت دعوت به‌عمل آمد. در این مرحله نیز ملاک کافی بودن حجم نمونه، اشباع نظری در ارائه ویژگی‌ها برای هر ارزش بود.

یافته‌های پژوهش

سؤال پژوهش: ارزش‌های مطرح در دوره آموزش ابتدایی کدامند؟
معلمان شرکت‌کننده در پژوهش با مراجعه به صفحات سند تحول بنیادین (که در بخش روش‌ها ذکر شده است)، ارزش‌های موجود در دوره ابتدایی را استخراج کردند. جدول شماره (۱)، ارزش‌های استخراج‌شده را به همراه آدرس و ضریب کاپا نشان داده است.

جدول ۱: فهرست ارزش‌های استخراج‌شده از سند

برنامه درسی ملی توسط معلمان آشنا

ارزش	آدرس	ضریب کاپا
مؤمن به خدا	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۰	۱
معتقد به معاد	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۱	۱
مؤمن به پیامبر اکرم <small>ص</small>	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۲	۱
موحد	ص ۵۹، بند ۱/۴/۱۵ و ص ۸	۰/۹۵
مؤمن	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۱ و ص ۸	۰/۹۳
عامل به دستورات قرآنی	ص ۵۸، بند‌های ۱/۴/۱۲، ۱/۴/۱۳، ۱/۴/۱۴، ۱/۴/۲۶	۱
معتقد به احکام الهی	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۳ و ۱/۴/۲۶	۱
ولایت‌مدار	ص ۶۰، بند ۱/۴/۳۷	۱
دارای فطرتی شکوفا	ص ۵۹، بند ۱/۴/۱۰	۰/۹۲
متعهد به انجام واجبات دینی	ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۶	۱
منتظر ظهور	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۲	۱
محب اهل‌بیت <small>ع</small>	ص ۵۸، بند ۱/۴/۱۲	۱
ظلم‌ستیز	ص ۶۱، بند ۱/۴/۴۹ و ص ۸	۱
آزادمنش	ص ۶۰، بند ۱/۴/۳۳ و ص ۸	۰/۹۵
حقیقت‌جو	ص ۸	۰/۹۴
شکرگزار	ص ۵۹، بند ۱/۴/۱۵	۰/۹۰
محسن و رنوف	ص ۶۰، بند ۱/۴/۳۵ و ص ۵۹، بند ۱/۴/۲۷	۰/۹۴
صدیق	ص ۸	۰/۹۰
وفادار	ص ۸	۱
امانت‌دار	ص ۸	۱

بعد از استخراج ابعاد و مؤلفه‌های مربوط به ارزش‌های برنامه درسی ملی توسط دو مرورگر، از معلمان جامعه هدف خواسته شد که بر پایه تجربه زیسته‌ای که در این زمینه دارند برای هر مؤلفه، سه ویژگی که بتوان در رفتار دانش‌آموزان مشاهده کرد، در فرم مربوطه یادداشت کنند. بعد از انجام این تکلیف، نشان‌گرها توسط دو مرورگر آموزش دیده توسط محقق از متن پاسخ‌های داده شده (ویژگی‌ها) استخراج و مورد تنظیم و تدوین قرار گرفت و مجدداً ویژگی‌های استخراج شده به منظور کنترل آنها (نشان‌گرهای استخراج شده) در اختیار معلمان پاسخ‌دهنده قرار گرفت تا آنان محتوای استخراج شده را با توجه به ابعاد، مؤلفه‌ها و نشان‌گرهای تدوین شده، تأیید کنند. ملاک کفایت افراد پاسخ‌دهنده، اشباع نظری بود. نشان‌گرهای تأییدشده توسط معلمان با توجه به مؤلفه‌ها به شرح جدول (۳) می‌باشد:

جدول ۳: مؤلفه‌ها و نشان‌گرهای استخراج شده مرتبط به

ویژگی‌ها	ارزش‌های برنامه درسی ملی		
	ویژگی اول	ویژگی دوم	ویژگی سوم
تواضع	خداوند براساس عدل، جهان را خلق کرده است.	عالم هستی را خداوند خلق کرده است.	خداوند عادل است و به کسی ظلم نمی‌کند.
اعتقاد به معاد	پایان زندگی انسان و جهان، بازگشت به خدا است.	خداوند انسان را پس از مرگ، در خلقت جدیدی و در روز معینی برمی‌انگیزد.	انسان نتایج کارهای خوب و بد خود را در آخرت می‌بیند.
ایمان به پیامبران	خداوند برای هدایت انسان، پیامبرانی را مأمور کرده است.	خداوند همواره به فکر انسان است و برای هدایت او پیامبرانی فرستاده است.	پیامبر اسلام آخرین پیامبر خداست و بعد از او هیچ پیامبری نیامده است و نخواهد آمد.
توکل	نماز بهترین رابطه بین بنده و خالق است.	در تمامی کارهایش به خدا توکل می‌کند.	با خواندن قرآن، احساس آرامش می‌کند.
سخت‌کوشی	بدون اعتقادات دینی زندگی برایش بوج و بی‌معناست.	سعی در انفاق مال و علم به افراد نیازمند دارد.	زندگی خود را بر پایه احکام اسلامی قرار داده است.

(ظلم‌ستیزی، آزادمنشی، احسان و رأفت، صداقت، وفاداری، امانت‌داری، عدالت‌خواهی، دانش‌پژوهی، مشورت‌خواهی، قانون‌مداری، نظم‌پذیری، مسئولیت‌پذیری، مشارکت‌پذیری، حیا و شرم، تکریم والدین، خانواده دوستی، شادی و خویشتن‌داری) است. با مراجعه به نظریه‌های ارائه شده در این زمینه و مقایسه ابعاد و مؤلفه‌های استخراج شده فردی و اجتماعی با آنها، به‌ویژه با نظریه راکبج که ارزش‌ها را به دو دسته غایی و ابزاری تقسیم می‌کند؛ تقریباً تطابق دارد. راکبج، نظام ارزش‌ها را به‌مثابه ساختارهای پایدار می‌داند که در شرایط در حال تغییر، استمرار و دوام دارد. او ارزش‌ها را به دو دسته غایی (ارزش‌هایی که بر حالت‌های غایی تأکید دارند) و ابزاری (ارزش‌هایی که به شیوه‌های رفتاری اشاره دارند) تقسیم می‌کند. ارزش‌های غایی به دو زیرگروه ارزش‌هایی که بر بعد فردی (مانند رستگاری، هماهنگی و انسجام درونی) و ارزش‌هایی که بر بعد اجتماعی (مانند دوستی واقعی در بین مردم و صلح جهانی) دلالت دارند، تقسیم می‌کند. مشابه همین تقسیم‌بندی را درباره ارزش‌های ابزاری انجام می‌دهد. به این ترتیب که ارزش‌هایی که بر شایستگی‌ها و ویژگی‌های خاص فردی؛ مانند منطقی بودن (بعد فردی)، ارزش‌هایی که بر بعد اخلاقی مانند امانت‌داری (بعد اخلاقی) تأکید دارند (محمدخلیفه، ۱۳۷۸، ص ۹۵).

با توجه به آنچه از نظر گذشت، می‌توان ابعاد و مؤلفه‌های استخراج شده مرتبط به ارزش‌های برنامه درسی را بر پایه توافق دو مرورگر با ضریب کاپا برابر ۰/۸۷ به شرح جدول (۲) ارائه کرد:

جدول ۲: ابعاد و مؤلفه‌های استخراج شده مربوط به ارزش‌های برنامه درسی ملی

ابعاد	مؤلفه‌ها
فردی	ایمان به خدا، اعتقاد به معاد، ایمان به پیامبر اکرم ﷺ، موحد بودن، مؤمن بودن، عمل به دستورات قرآن کریم، اعتقاد به احکام الهی، ولایت‌مداری، شکوفایی فطرت الهی، انجام واجبات دینی، منتظر ظهور بودن، دوستی اهل بیت ﷺ، حقیقت‌جویی، شکرگزار بودن، علاقه‌مندی به علم، صبوری، صلح‌جویی، امیدواری، خودباوری، عزت‌نفس، خودشناسی و اعتماد به نفس داشتن
اجتماعی	ظلم‌ستیزی، آزادمنشی، احسان و رأفت، صداقت، وفاداری، امانت‌داری، عدالت‌خواهی، دانش‌پژوهی، مشورت‌خواهی، قانون‌مداری، نظم‌پذیری، مسئولیت‌پذیری، مشارکت‌پذیری، حیا و شرم، تکریم والدین، خانواده‌دوستی، شادی و خویشتن‌داری

شکرگزار بودن	از آنچه دیگران به او می‌دهند، قدردانی می‌کند.	قبل و بعد از هر کاری خدا را شکر می‌کند.	از اینکه خدا به او توانایی داده، شاکر است.
احسان و رأفت	دیگران را به خاطر اشتباهاتشان و خطاهایشان می‌بخشد.	با دیگران مهربان است و از خطاهای آنان گذر می‌کند.	در صورت نیاز، از همکلاسی‌هایش حمایت می‌کند.
صداقت	تاکنون از او دروغ نشنیده‌ام.	راستی و درستی در رفتارش موج می‌زند.	برای بدست آوردن موفقیت یا امتیازی خاص، به نیرنگ متوسل نمی‌شود.
وفاداری	در دوستی‌اش با دیگران به آنان ابزاری نگاه نمی‌کند و به راحتی رهایشان نمی‌کند.	به موقع لزوم از دوستانش طرفداری و دفاع می‌کند.	نسبت به عهد و پیمان با دوستانش پایبند است.
امانت‌داری	دیگران اسرار خود را به او می‌گویند.	چیزهایی را که از دیگران به امانت می‌گیرد، سالم و به‌موقع به آنان برمی‌گرداند.	دیگران او را فردی امانت‌دار می‌دانند.
عدالت‌خواهی	به‌راحتی می‌تواند از حق خودش دفاع کند.	طرفداری از دادگری و مساوات می‌کند.	مخالف تبعیض قائل شدن است.
دانش‌پژوهی	می‌گوید بهترین لحظه زندگی‌اش زمانی است که مطلبی را مطالعه می‌کند و بر دانش خود می‌افزاید.	به نظر او آموختن و کسب دانش، والاترین ارزش است.	از فعالیت‌های پژوهشی استقبال می‌کند.
علاقه‌مندی به علم	در آینده، می‌خواهد ادامه تحصیل بدهد.	به خواندن مطالب غیر از کتب درسی مربوط به درس علاقه دارد.	به مطالعه گزارش‌های پژوهشی مربوط به موضوعات درسی علاقه دارد.
صبوری	به هنگام بروز مشکل، زود از کوره به در نمی‌رود.	در برابر هوای نفسانی، صبور است.	به مشکلاتش به‌طور خوش‌بینانه نگاه می‌کند تا زمانی که رفع شوند.
صلح‌جویی	اغلب تلاش می‌کند تا همکلاسی‌هایش را به هنگام بگومگو، به آرامش و صلح دعوت کند.	با دیگران به‌طور مسالمت‌آمیز رفتار می‌کند.	اغلب در صورت وقوع مشکل در روابطش با دیگران، با مهربانی و متانت برخورد می‌کند.
مشورت‌خواهی	برای حل مشکلات و دشواری‌های تحصیلی و... به موقع از کمک دیگران استفاده می‌کند.	در صورت نیاز از مشورت دیگران استفاده می‌کند.	تمایل دارد که امورش را به‌طور مشورتی انجام دهد.

عمل به دستورات قرآنی	برای جهاد در راه خدا حاضر است از زندگی و تحصیل خود دست بکشد.	انجام اعمال دینی را برای تغذیه روح، ضروری می‌داند.	در معنای آیات قرآن کریم اندیشه و تدبیر می‌کند.
اعتقاد به احکام الهی	امر به معروف و نهی از منکر موجب کاهش فساد در جامعه می‌شود.	در ماه رمضان رابطه نزدیک‌تری با خداوند احساس می‌کند.	تمامی آن‌چه را در قرآن آمده است باید حقایق مسلم دانست.
ولایت‌مداری	بعد از پیامبر اسلام ﷺ، هدایت انسان به عهدهٔ امامان است.	از مجتهد عادل پیروی می‌کند.	احکام و دستورات خداوند، پیامبر و ائمهٔ اطهار در تمام امور دنیوی و دینی برایش لازم‌الاجرا است.
شکوفایی فطرت الهی	رسیدن به سعادت و کمال در سایهٔ پرستش خداوند حاصل می‌شود.	برای بروز توانایی‌های بالقوه‌اش تلاش می‌کند.	برای شناخت توانایی‌هایش و بالفعل کردن آنها تلاش می‌کند.
انجام واجبات دینی	خواندن نماز برایش لذت‌بخش است.	در تمام زندگی، خودش را موظف به اجرای دستورات دینی می‌داند.	نماز به پا می‌دارد و آن را مهم‌ترین عمل دینی می‌داند.
منتظر ظهور بودن	از شرکت در بحث‌های مربوط به امام زمان (عج) لذت می‌برد.	با رعایت اخلاق اسلامی، خودش را آمادهٔ ظهور می‌داند.	معتقد به شیعهٔ دوازده امامی است.
دوستی اهل‌بیت ﷺ	شرکت در مراسم عزاداری ماه محرم، برایش آرامش‌بخش است.	احساس عشق و دوستی عمیقی نسبت به پیامبر ﷺ و ائمهٔ معصومین ﷺ دارد.	کسانی که با امامان دشمنی می‌کنند را بدترین مردمان دنیا می‌داند.
ظلم‌ستیزی	از روحیهٔ ظلم و استکبارستیزی بالایی برخوردار است.	از اینکه به او زور گفته شود، ناراحت می‌شود و با دلیل ناراحتی خودش را ابراز می‌دارد.	از اینکه بخواهد به دیگری زور بگوید، پرهیز می‌کند.
آزادمنشی	از آزادی و فروتنی متناسب با سن و سالش برخوردار است.	در مقابل افراد مخالف نظراتش را با گشاده‌رویی برخورد می‌کند.	بردبار و باگذشت است.
حقیقت‌جویی	بعد از اطمینان از حرف حق، از آن پیروی می‌کند.	به دنبال شناخت و مطالعهٔ حقیقت به روش‌های گوناگون است.	از قوهٔ نقادی برای کشف حقیقت استفاده می‌کند.

می‌تواند برای دستیابی به اهداف دراز مدتش از پاداش‌های آنی و زودگذر صرف‌نظر کند.	می‌تواند نیازهای خودش را در مواقع لزوم به تأخیر بیندازد.	می‌تواند در برخورد با شکست یا ناملایمات، خویشتن‌داری کند.	خویشتن‌داری
صفات شخصیتی مربوط به خودش را می‌شناسد.	نسبت به توانایی‌ها و ضعف‌هایش آگاهی دارد.	خود را فردی لایق و شایسته تصور می‌کند.	خویشتن‌شناسی
از اعتماد به نفس برخوردار است.	به ارزش‌ها و شایستگی‌های خودش اطمینان دارد.	به تصمیم‌هایی که در زندگی می‌گیرد، اطمینان دارد.	اعتماد به نفس

یافته‌های فوق در تدوین ابزاری برای سنجش نظر جامعه آماری مناسب به نظر می‌رسند. براساس یافته‌های کیفی فوق، بر پایه ابعاد، مؤلفه‌ها و نشان‌گرهای استخراج‌شده پرسش‌نامه پژوهشی و عملی زیر به‌دست آمده است: برای سنجش ارزش‌ها در مدارس ابتدایی مقیاسی طراحی شد، نمونه‌ای از این مقیاس در جدول (۴) ارائه شده است: جدول شماره ۴ مقیاس سنجش ارزش‌های برنامه درسی ملی

در دانش‌آموزان دوره ابتدایی

ارزش‌ها	ویژگی‌های مربوط به هر ارزش					میزان				
	ویژگی اول	ویژگی دوم	ویژگی سوم	۴	۵	مؤسسه	زبان	حلقه زبان	۴	۵
ایمان به خدا	خداوند براساس عدل، جهان را خلق کرده است.	عالم هستی را خداوند خلق کرده است.	خداوند عادل است و به کسی ظلم نمی‌کند.							
اعتقاد به معاد	پایان زندگی، انسان و جهان، بازگشت به خدا است.	خداوند انسان را پس از مرگ، در خلقت جدیدی و در روز معینی برمی‌انگیزد.	انسان نتایج کارهای خوب و بد خود را در آخرت می‌بیند.							
ایمان به پیامبر اکرم (ص)	خداوند برای هدایت انسان، پیامبرانی را مأمور کرده است.	خداوند همواره به فکر انسان است و برای هدایت او پیامبرانی فرستاده است.	پیامبر اسلام (ص) آخرین پیامبر خدا است و بعد از او هیچ پیامبری نیامده است و نخواهد آمد.							
مؤمنان بودن	نماز بهترین رابطه بین بنده و خالق است.	در تمامی کارهایش به خدا توکل می‌کند.	با خواندن قرآن، احساس آرامش می‌کند.							

قواعد رفتاری معینی را دنبال می‌کند.	به قواعد و مقررات کلاس درس احترام می‌گذارد.	از قوانین مدرسه پیروی می‌کند.	قانون‌مداری
قواعد و مقررات رفتار اجتماعی را دنبال می‌کند.	از قواعد و دستورات محیط آموزشی را پیروی می‌کند.	اموری که به او محول می‌شود را به موقع و مرتب انجام می‌دهد.	نظم‌پذیری
به وظایفی که بر عهده او قرار داده می‌شود، عمل می‌کند.	در انجام کارها، احساس مسئولیت می‌کند.	عواقب و پیامدهای کارهایش را به عهده می‌گیرد.	مسئولیت‌پذیری
دوست دارد در انجام کارهای دیگران، مشارکت کند.	اغلب آمادگی دارد که به همکلاسی‌هایش کمک کند.	در به‌ثمر رساندن فعالیت‌های کلاس درس مشارکت دارد.	مشارکت‌پذیری
از انجام کارهای نامطلوب، احساس شرم و حیا می‌کند.	از انجام رفتارهای ناپسند، خودداری می‌کند.	از فعالیت‌ها و رفتارهای زشت پرهیز می‌کند.	حیا و شرم
به والدینش احترام می‌گذارد.	برای والدینش ارزش خاصی قائل است.	به موقع و در صورت نیاز، از والدینش حمایت می‌کند.	تکریم والدین
از داشتن خانواده خودش رضایت دارد.	اظهار می‌دارد که در خانواده‌اش همکاری و همیاری لازم وجود دارد.	او می‌گوید که اعضای خانواده‌اش، بهترین افرادی هستند که می‌تواند با آنان زندگی کند.	خانواده‌دوستی
به آینده‌اش اطمینان دارد.	به تحقق هدف‌هایش در آینده باور دارد.	بر این باور است که در آینده می‌تواند زندگی خوبی داشته باشد.	امیدواری
باور دارد که می‌تواند کارها را به خوبی اغلب دانش‌آموزان انجام دهد.	برای انجام کار به خودش بیش از دیگران باور دارد.	معتقد است که از توانایی‌های مطلوبی برخوردار است.	خودباوری
در زندگی‌اش چیزهایی را تاکنون به‌دست آورده است که به آنها افتخار می‌کند.	می‌گوید که آدم با ارزشی است.	برای شایستگی‌های خودش ارزش قائل است.	دانش عزت‌نفس
از سال‌های تحصیلی خودش خاطرات خوشی دارد.	احساس شادابی و سرزندگی دارد.	فرد بانشاطی است.	شاد بودن

صداقت، همدلی، ظلم‌ستیزی، تواضع، وفای به عهد، قناعت، عفت، امانت‌داری. با محور قرار دادن اسناد بالادستی تعلیم و تربیت (مبانی نظری سند تحول بنیادین، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند ملی برنامه درسی) استخراج شد که با این پژوهش اشتراکاتی دارد. یافته حاضر در کلیت خویش با تحقیق کیفی حسنی (۱۳۸۹) همسو می‌باشد؛ در این پژوهش شاخص‌های ارزشی با مؤلفه‌های مطرح‌شده در تحقیق حاضر دارای توافق است. حسنی (۱۳۸۹) در پژوهش خود ارزش‌های موجود در برنامه درسی ملی را از حیث هدفمندی مورد بررسی قرار داده و در این‌باره بیان داشته است که به‌طور کلی، یکی از مؤلفه‌های حیاتی، طرح‌ها، الگوها و نظریه‌های تربیتی، مؤلفه هدف است. هدف اساساً وضع مطلوبی است که آگاهانه انتخاب و برای تحقق آن فعالیت‌های مناسب تربیتی انجام می‌گیرد. هدف محور ارتباط هر برنامه و نظریه‌ای با نظام آموزشی و حتی فلسفه تربیتی جمعه و در سطح کلان‌تر فلسفه اجتماعی حاکم بر جامعه است. از دیگر سو، اهداف از منظر درونی، محور ارتباط و وحدت‌بخش عناصر و اجزا هر طرح و برنامه و نظریه است.

در مقابل پژوهش‌هایی نظیر آرمند (۱۳۸۹) این ارزش‌گرایی را در برنامه درسی ملی مورد نقد قرار داده و آن را کافی نمی‌داند. وی در این راستا بیان می‌دارد که برخی از تحقیقات در مورد محتوای کتاب‌های درسی دانش‌آموزان نشان می‌دهد که ارزش‌های انقلابی و مفاهیم شهید و شهادت در کتاب‌های فارسی اول و دوم و سوم و چهارم ابتدایی، تعلیمات چهارم ابتدایی و دینی دوم ابتدایی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در سایر کتاب‌های درسی، اگرچه مفاهیم و مطالب مربوط به ایثار و شهادت و ارزش‌های انقلابی به اندازه کافی طرح گردیده است؛ ولی باز هم نیاز به تجدیدنظر و اصلاح دارد.

در این بین محققانی نیز با تحلیل تحقیقات موجود در این زمینه به بیان پیشنهادات کاربردی برای اصلاح برنامه درسی ملی در بعد ارزش‌گذاری برای دوره ابتدایی، پرداخته‌اند. ستایش (۱۳۹۳) در این راستا بیان می‌دارد که ارزش‌هایی مانند ایمان، امید، اخلاص، ایثار، شجاعت، قاطعیت، استقامت، حق‌طلبی، انصاف، فروتنی، همت بلند، احساس بدهکاری به خدا و خلق خدا و انگیزه خدمت صادقانه از مهم‌ترین ویژگی‌های یک شخصیت انقلابی است و برنامه درسی ملی باید زمینه تربیت چنین انسان‌هایی را فراهم کند و روحیه دینی و انقلابی جوانان را به گونه‌ای تقویت کند که در مواقع بروز هرگونه

خویش‌داری	می‌تواند در برخورد با شکست یا ناملایمات، خویش‌داری کند.	می‌تواند نیازهای خودش را در مواقع لزوم به تأخیر بیندازد.	می‌تواند برای دستیابی به اهداف درازمدتش از یادش‌های آنی و زودگذر صرف‌نظر کند.
خودشناسی	خود را فردی لایق و شایسته تصور می‌کند.	نسبت به توانایی‌ها و ضعف‌هایش آگاهی دارد.	صفات شخصیتی مربوط به خودش را می‌شناسد.
دانش اعتماد بنفس	به تصمیم‌هایی که در زندگی‌اش می‌گیرد، اطمینان دارد.	به ارزش‌ها و شایستگی‌های خودش اطمینان دارد.	از اعتماد به نفس برخوردار است.

این پرسش‌نامه دارای سه بخش مقدمه، گزاره‌ها که این بخش شامل ردیف، شرح ارزش، سه ویژگی مورد توجه در تحقق ارزش موردنظر، و میزان تحقق است، که پاسخ‌دهنده برای پاسخ‌دهی به گزاره‌ها از طیف لیکرت پنج درجه‌ای خیلی زیاد تا خیلی کم استفاده می‌کند. در این طیف به گزینه‌های خیلی کم تا خیلی زیاد به ترتیب نمره ۱ تا ۵ تعلق می‌گیرد. این پرسش‌نامه از آنجاکه بر پایه ابعاد، ملاک‌ها و نشان‌گرهای استخراج‌شده از مصاحبه‌های مرحله کیفی پژوهش تدوین شده، دارای روایی محتوایی است و اعتبار آن به معنای همسانی درونی به روش آلفای کرونباخ بر روی ۳۸ نفر محاسبه شد، که برابر ۰/۹۷ و دامنه همبستگی سؤال‌های با کل مقیاس بین ۰/۱۸ تا ۰/۸۳ به دست آمد. علاوه بر این، روایی سازه آن نیز در پژوهش حاضر مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است.

بحث و نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر با هدف مطالعه کیفی ارزش‌های مطرح در آموزش و پرورش دوره ابتدایی با رویکردی کیفی برای تعیین ابعاد، مؤلفه‌ها و نشان‌گرها به ترتیب زیر به سؤال‌ها پاسخ داد. در تبیین پاسخ سؤال اول پژوهش: ارزش‌های مطرح در دوره آموزش ابتدایی کدامند؟

عقیلی (۱۴۰۰) در پژوهشی محتوایی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ میزان توجه به مؤلفه‌های ارزش‌های اخلاقی بررسی کرده است در این پژوهش ۱۷ ارزش اخلاقی مهرورزی، وطن‌دوستی، قدرشناسی، ایثار، شجاعت، صبر، احترام به بزرگترها، غفو، پشتکار،

فعالیت‌ها و چگونگی اولویت‌بندی اهداف در نظام‌های فرهنگی، آموزشی، خانوادگی و سیاسی و مذهبی هر جامعه‌ای هستند. ارزش‌ها بر روی آموزش و پرورش تأثیر زیاد و همه‌جانبه‌ای دارند؛ از همان ابتدا که اهداف کلی آموزشی و پرورشی نوشته می‌شوند، از سه فیلتر فلسفه، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی می‌گذرند و از آنجا که ارزش‌ها جزء مهمی از فلسفه و نیز جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی‌اند، اولین اثرات خود را در انتخاب اهداف آموزشی و پرورشی و سپس در دیگر مراحل برنامه‌درسی، از جمله: تلقی نسبت به یادگیرنده، تلقی نسبت به فرایند یادگیری، تلقی نسبت به فرایند آموزشی، تلقی نسبت به محیط یادگیری، نقش معلم و تلقی نسبت به ارزشیابی آموخته‌ها دارد (موسوی و نیلی، ۱۳۹۳).

بررسی میدانی تحقیق حاضر در پاسخ‌گویی به سؤال اول پژوهش نشان داد که در برنامه درسی ملی توجه به ارزش‌ها به‌طور ویژه دیده شده و با تحلیل آماری قوی نشان داده شد که ۴۰ شاخصه ارزشی به‌صورت کاملاً واضح برای دوره ابتدایی، در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران وجود دارد. اما وجود ارزش‌ها به‌صورت تئوری و بدون در نظر داشتن شیوه‌های اجرایی آن و رساندن آن به مرحله عمل، جایگاه مطلوبی ندارد. قوانین و قواعد اجرای ارزش‌های مذکور است که متضمن موفقیت برنامه درسی ملی است. در این راستا موسوی‌پور و صابری‌اناری (۱۳۸۹)، بیان داشته‌اند که اجرای برنامه‌های درسی کلان با چهار سطح تصمیم‌گیری همراه است: تعریف دیدگاه، تعیین رویکرد، انتخاب روش و تدوین سبک اجرای برنامه درسی. گرچه شکل‌های مختلفی از عمل در هر مورد وجود دارد، که تجربه انبوه شده گذشتگان توفیق برخی از آنها را در موقعیت‌ها و با اهداف خاص تأیید می‌کند؛ اما این تجربه سبب نشده تا برای اجرای برنامه درسی ملی، دست‌اندرکاران متعهد به آن عمل کنند. متولیان برنامه درسی ملی دیدگاه تفکیکی، رویکرد مهندسی، روش تدریجی و سبک اجرای برنامه با پذیرش قسمتی از برنامه جاری را مناسب اجرای برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران دیده‌اند. همچنین، با آنکه اجرای برنامه مستلزم کسب توافق ذی‌نفعان، تأمین نیروی انسانی، تدارک امکانات و نظارت است؛ اما در شرح اجرای برنامه درسی ملی آن‌طور که باید به چهار مقوله مذکور توجه نشده است. براین‌اساس، گرچه برای تنظیم و تدوین «استلزامات و اقتضات اجرایی برنامه درسی ملی» تجربه

بحران و فتنه دشمنان، رفتارهای درست و جهت‌گیری‌های مناسبی را از خود بروز دهند. حفظ و تداوم انقلاب اسلامی به‌عنوان مهم‌ترین دستاورد خون‌شهدا و انقلابی بودن در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی و نظامی از نکاتی است که می‌بایستی جزئیات آن در اهداف تفصیلی در برنامه درسی ملی درج شود. در این زمینه می‌توان از اندیشه‌های انقلابی امام بخصوص وصیت‌نامه سیاسی الهی ایشان بیشتر مدد جست. همچنین سلسبیلی (۱۳۹۵) بیان می‌دارد که بازنگری برنامه درسی ملی به‌عنوان یک سند مهم در نظام آموزش و پرورش ایران، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است و نیازمند مطالعات جامع و منصفانه، فارغ از تعصبات تولیدکنندگان و یا شتاب‌مجویان و یا شعار سیاست‌گذاران است. مشارکت جدی و گسترده متخصصان و صاحب‌نظران مرجع در حوزه‌های مختلف مرتبط با تعلیم و تربیت، جوامع محلی یا شوراهای آموزش و پرورش که مردم نهاد باشند، نهادهای غیردولتی و انجمن‌ها و صاحبان فکر و اندیشه که منتقد وضع موجود آموزشی باشند، ناشران (کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی و کودک و...) و کمیته‌های اصلاح برنامه درسی ملی با حضور خبرگانی در حوزه تعلیم و تربیت از میان مردم، می‌باید مطمئن‌نظر قرار گیرند.

جایگاه ارزش، در نظام آرمانی و نه در مسائل عینی و حوادث روزمره، قرار دارد و به عنوان یک غایت و آرمان، مستلزم تصور وجود یا کیفیتی بهتر از آنچه هست، می‌باشد. ارزش‌ها جهت‌دهنده و تعیین‌کننده رفتارهای انسانی‌اند و بار عاطفی دارند. از دیگر ویژگی‌های شاخص ارزش‌ها، خصوصیات سلسله‌مراتبی آنهاست؛ به نحوی که در زبان رایج از مقیاس ارزش‌ها سخن می‌رود، تا نظم سلسله‌مراتبی را مشخص کند که برحسب آن فرد یا گروه، آرمان‌هایی را که بدان وابسته است، ارجح می‌نهد. اصطلاح مقیاس ارزش‌ها، متضمن این اندیشه است که برخی از ارزش‌ها بر سایر ارزش‌ها رجحان دارد (موریش، ۱۳۷۳).

به دلیل آنکه ارزش‌ها یکی از عناصر ساختار فرهنگی هر جامعه به‌شمار می‌آیند، تعلیم ارزش‌ها در مدارس، نیازمند آن است که اوضاع حاکم بر نهادهای اجتماعی با ارزش‌های مورد تعلیم در تناقض نباشد. توجه به نیازهای شاگردان از مسائل انکارناپذیر در فرایند تعلیم و تربیت ارزش‌هاست؛ اما مطرح کردن نیازهای شاگردان باید با توجه به نیازهای جامعه صورت گیرد. ارزش‌ها تعیین‌کننده شیوه عملکرد، مسیر

اخلاقی و نگرش‌های دینی و مقایسه آن در دختران و پسران»، در: *اولین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم اجتماعی*، تهران، شرکت خدمات برتر.

درون‌پرور، محمدرضا و همکاران، ۱۳۹۸، «ارتباط اولویت ارزش‌های اخلاقی و جنسیت در دانشجویان دانشگاه اصفهان»، *رویش روان‌شناسی*، سال هشتم، ش ۱۰، پیاپی ۴۳، ص ۱۹۳-۲۰۰.

رضایی، مهدی و حسن ملکی، ۱۳۹۱، «بررسی تأثیر شیوه آموزش ارزش‌های دینی بر درونی‌سازی ارزش عفاف مبتنی بر دیدگاه تربیت‌مشن و شخصیت توماس لیکننا»، *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، سال چهارم، ش ۱، ص ۱۰۱-۱۲۴.

سنایش، حسن، ۱۳۹۳، «بررسی و تحلیل برنامه درسی ملی از منظر توجه به ارزش‌های انقلاب اسلامی و روش‌های انتقال آن به دانش‌آموزان»، در: *مقالات برگزیده معاونت پژوهشی و برنامه‌ریزی وزارت آموزش و پرورش*. سلسبیلی، نادر، ۱۳۹۵، «بررسی و تحلیل برنامه درسی ملی تدوین‌شده جمهوری اسلامی ایران براساس دانش نظری حوزه برنامه درسی، تجارب نظام‌های آموزشی و زیرنظام برنامه درسی در اسناد مربوط به تحول بنیادین آموزش و پرورش»، *مطالعات برنامه درسی ایران*، ش ۱۱(۴۱)، ص ۹۸-۶۵.

عقیلی، سیدرمضان، ۱۴۰۰، «تحلیلی بر وضعیت ارزش‌های اخلاقی در کتب درسی دوره ابتدایی»، *تربیت اسلامی*، سال شانزدهم، ش ۳۵، ص ۱۴۳-۱۶۴.

علوی، سیدحمیدرضا و مهناز حاج غلامرضایی، ۱۳۹۱، «روش‌شناسی آموزش ارزش‌های اخلاقی و دینی»، *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، سال چهارم، ش ۲، ص ۱۰۷-۱۳۲.

فقیهی، علیرضا و همکاران، ۱۳۹۶، «بررسی راه‌های نهادینه کردن ارزش‌های دینی در دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان، مدیران و معاونان در مدارس ابتدایی استان لرستان»، در: *اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی*، حقوق و علوم اجتماعی، شیراز، دانشگاه علمی کاربردی شوشتر.

محمدخلیفه، عبداللطیف، ۱۳۷۸، *بررسی روان‌شناختی تحول ارزش‌ها*، ترجمه سیدحسین سیدی، مشهد، آستان قدس رضوی.

موریش، ایور، ۱۳۷۳، *درآمدی به جامعه‌شناسی تعلیم و تربیت*، ترجمه غلامعلی سرمد، تهران، نشر دانشگاهی.

موسوی، ستاره و محمدرضا نیلی، ۱۳۹۳، «تحلیل و بررسی نمود ارزش‌های انسانی و اخلاقی در حوزه برنامه‌ریزی درسی براساس آموزه‌های دینی»، *پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال هشتم، ش ۷۹، ص ۱۲۳-۱۴۲.

موسی پور، ن، و س صابری اناری، ۱۳۸۹، «ارزشیابی استلزامات و اقتضانات

گران‌بهای دو تغییر عمده نظام آموزشی و برنامه‌های درسی ایران در دو حکومت معاصر این کشور، علاوه بر تجربه جهانی، در اختیار بوده است؛ اما به نظر می‌رسد دست‌اندرکاران به شکلی مستقل از آن تجربه، به تدبیر امور همت گماشته و به تولید برنامه پرداخته‌اند.

ضریب کاپا (ضریب توافق نظر مرورگران)، مقداری بین ۱- تا ۱+ است که میزان همسویی استخراج، استنباط و استنتاج یک گروه را در بررسی یک متن یا پدیده بیان می‌دارد. همان‌طور که در بخش روش‌شناسی و یافته‌های این پژوهش آمده است، مقدار بالای ۰/۸۱ نشان‌دهنده توافق کم‌نظیر و عالی میان مرورگران است. در پاسخ به سؤال اول پژوهش این امر محقق یافته و تمام مؤلفه‌های استخراج‌شده از برنامه درسی ملی در دوره آموزش ابتدایی، توسط شرکت‌کنندگان در این پژوهش، ضریب بالای ۰/۸۱ را به خود اختصاص داده است. شاید سؤال و ایرادی راجع به این ضریب توافق بالا مطرح شود و ذهنیت مخاطب را به سمت تصنعی بودن داده‌های پژوهش ببرد. این سؤال و ایراد در پژوهش‌هایی که مبنای نظر مرورگران منابع مختلف شفاهی، تجربی و مدون است، وارد می‌باشد؛ اما در پژوهش حاضر به دلیل تک‌منبعی بودن (آن هم به‌صورت مدون و کتبی)، این ایراد برطرف می‌شود. به‌عبارت دیگر، چون از تمام شرکت‌کنندگان خواسته شده تا به‌صورت دقیق شاخص‌های خاصی را از برنامه درسی ملی استخراج کنند و از طرفی فقط یک نسخه و یک نگارش از این برنامه موجود است؛ طبیعی است که به ضریب توافق بالایی دست یافته شود.

.....منابع

آرمند، محمد، ۱۳۸۹، *متون ادب برگزیده شهید و شهادت برای برنامه‌های درسی آموزش و پرورش*، طرح پژوهشی کاربردی تحت نظارت حسن ملکی، تهران، معاونت پژوهش و تبلیغات بنیاد شهید انقلاب اسلامی.

آزادمنش، سعید و افضل‌السادات حسینی، ۱۳۹۳، «تحلیل تطبیقی اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی در کشورهای ژاپن و ایران، با نظر به ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی»، *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، سال ششم، ش ۲، پیاپی ۱۲، ص ۱۱۹-۱۳۶.

حسنی، محمد، ۱۳۸۹، «نقد الگوی هدف‌گذاری سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات درسی ایران*، دوره پنجم، ش ۱۸، ص ۸۹-۱۱۹.

خلیلی، ش. و همکاران، ۱۳۹۵، «بررسی رابطه ارزش‌های شخصی، بنیان‌های

- اجزایی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات برنامه درسی*، سال پنجم، ش ۱۸، ص ۶۲-۸۸.
- نبوی، سیدصادق، ۱۳۹۹، «بررسی میزان عمل به هنجارهای اسلامی توسط دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه از دیدگاه معلمان و مدیران مدارس و ارائه راهکارهای عملی»، *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، سال پنجم، ش ۱، ص ۱۲۸-۹۳.
- Albu, G, 2012, "Primary school teachers and their values at the beginning of the XXI century. Case study", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, N. 187, P. 40-44.
- Block, K., Gonzalez, A. M., Schmader, T. & Baron, A. S., 2018, "Early Gender Differences in Core Values Predict Anticipated Family Versus Career Orientation", *Psychological Science*, N. 29 (9), p. 1-8.
- Brent, J, 2010, *The effects of parent-child and teacher-child relationships on diverse children's transition to school. A thesis submitted in conformity with the requirements*, for the degree of Doctor of Philosophy. University of Toronto.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S., 1982, "Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry", *ECTJ*, N. 30(4), p. 233-252.
- Inglehart, R., & Baker, W. E., 2000, "Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values", *American sociological review*, N. 65 (1), p. 19-51.
- Meydan, H, Kaymakcan, R, 2012, "Values in the Curricula of Religious Education and Social Studies" in *Primary Schools in the Context of Local-Universal Dilemm. Educational Sciences*, Theory & Practice.
- Shuayb, M., O'Donnel, S., 2017, *Aims and Values in Primary Education: England and other countries*, London, Cambridge University Press.
- Svensson, J, 2015, "Religious education and teaching young people about humanity: Suggesting a new role for RE and for the academic study of religions in Sweden", *Temenos*, N. 51(2), p. 99-177.
- Vaquero, M, 2018, "Religious Education in Public Schools in Western Europe", *International Education Studies*, N. 11(1), p. 155-164.